

İŞGAL, KURTULUŞ VE TOPLUMSAL ETKİLERİ: AMERİKAN BELGELERİNDE MİLLİ MÜCADELENİN SON GÜNLERİ

Sezen KARABULUT*

ÖZ

Türk Milli Mücadelesine farklı kaynaklar ışığında bakmak ve bu güne dek ortaya konulmamış yepyeni bilgileri okuyucuyla paylaşmak bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Amerikan arşiv belgeleri bu amacın inşasında kullanılan temel araçlardır. Amerikan konsoloslarının ve Türkiye’de görevli Amerikan Yüksek Komiserliği (high commissioner) gibi başka makamların raporlarının yanı sıra Atina, Londra ve Paris’teki Amerikan misyonlarının raporları da çalışma boyunca değerlendirilecektir. Bilindiği gibi Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Birinci Dünya Savaşı’na 1917 yılı içerisinde katılmış bununla birlikte kendisini Avrupalı Müttefik devletlerden ayırt edecek (Başkan Wilson’un yayınladığı 14 madde gibi) bir takım tarafsızlık söylemleri de geliştirmiştir. Ayrıca ABD, Yunan işgalinin son döneminde sivil topluma yardımcı olan tek devlet olarak görünmektedir. Bu nedenle Türkiye’de görevli ABD misyonlarının raporları, birtakım özel ve istisnai bilgiler içermektedir. Değerlendirilen raporlarda işgal dönemi ve son günlerinin, bilhassa Anadolu’daki Türk ve Gayrimüslim toplum üzerindeki etkileri tüm açıklığıyla görülebilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Amerikan Arşiv Belgeleri, Amerikan Konsolosluğu, Milli Mücadele, Türk-Yunan Savaşı, İzmir’in İşgali, İzmir’in Kurtuluşu, Amiral Bristol, Milli Mücadele ve Toplumsal Etkileri*

* Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. E-posta: karabulut@pau.edu.tr

THE OCCUPATION, INDEPENDENCE AND ITS SOCIAL EFFECTS: THE LAST DAYS OF THE NATIONAL STRUGGLE IN THE AMERICAN DOCUMENTS

ABSTRACT

This study aims to look at the Turkish National Struggle in the light of different sources and to share the new information that has not been revealed until today with readers. American archival documents constitute the main means used in the construction of this objective. Along with the reports of the American consuls and other authorities such as American High Commissioner, the reports of the American missions in Athens, London and Paris will be evaluated throughout the study. As is known, the United States of America (USA) joined the First World War in 1917, however it also developed a number of discourses of neutrality (such as the 14 articles proposed by President Wilson) that would distinguish it from the European Allied states. Besides, the US seems to be the only state that helped civil society in the last period of the Greek occupation. Therefore, the reports of the US missions commissioned in Turkey comprise a number of confidential and exceptional details. The effects of the occupation period and its last days, especially on the Turkish and non-Muslim society in Anatolia, can be seen with all clarity in the evaluated reports.

Key Words: *American Archive Documents, American Consulate, Turkish National Struggle, Turkish-Greek War, Occupation of Izmir, Independence of Izmir, Admiral Bristol, National Struggle and Its Social Effects, Greeks, Greece.*

Giriş

Türk Milli Mücadelesi üzerine yazılmış Türkçe literatür, birçok değişik kaynak grubunun kullanılmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu kaynak grupları, Türkçe yazılanların yanı sıra yabancı ülkelere ait belgelerden de oluşmaktadır. Bilhassa Mondros Ateşkesi sonrası Türkiye’de işgal faaliyetinde bulunan İngiliz¹, Fransız² ve İtalyanlara³ ait kaynaklar, alanın uzmanları tarafından değerlendirilmiş ve Milli Mücadele sürecinin değişik bir boyutu ortaya konulmuştur. Yabancı ülkelere ait belgelerin kullanılması, çalışmanın zenginliği ve çok boyutlu bir bakış açısı kazanması bakımından önemlidir.

Nitekim döneme dair bir başka önemli yabancı kaynak grubu ise Amerika Birleşik Devletleri (ABD) siyasi misyonlarının Türkiye ile ilgili yazdıkları

¹ Bilal N. Şimşir, **İngiliz Belgeleri İle Sakarya’dan İzmir’e (1921-1922)**, Bilgi Yayınevi, 2. Baskı, Ankara, 1989.

² Bige Yavuz, **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri, Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.

³ Mevlüt Çelebi, **İtalyan Arşiv Belgelerinde Anadolu’da Yunan Mezalimi (1919-1922)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010.

raporlardır. ABD, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı sırasında "muhasım" olarak tanımladığı ve misyonlarının faaliyetine 20 Nisan 1917 tarihinde son verdiği bir devlet statüsündeydi. Bununla birlikte ABD'nin Türkiye'de konsolosluk açması, hayli eski sayılabilecek (1831) bir tarihe rastlamış⁴ ve kısa sürede İstanbul dışında, İzmir ve Beyrut gibi, ülkenin değişik şehirlerinde de konsolosluklar açılmıştı. Böylece ABD, Türkiye ile ilgili gelişmeleri rapor ettiği merkezleri de faaliyete geçirmiş oluyordu. Günümüz araştırmacıları için bu raporlar, önemli birer kaynak grubunu oluşturmaktadır.

Günümüz literatüründe, Milli Mücadele Dönemi ABD kaynakları temel alınarak yapılan çalışmalara rastlanmaktadır. Bu kapsamda değerlendirilebilecek iki önemli kitap çalışması vardır. Bunlardan ilki Laurence Evans'ın *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)* isimli eseridir. Birinci baskısı 1972 yılında Milliyet Yayınları tarafından gerçekleşen eser, Evans'ın ifadesiyle beş temel arşiv grubuna dayalı olarak ortaya çıkmıştır. Bunlar; Ulusal Arşiv'de (National Archives) bulunan Amerikan Dışişleri dosyaları, Paris Barış Konferansındaki Amerikan Misyonu dosyaları, Kongre Kütüphanesinde (Library of Congress) Başkan Woodrow Wilson ve Dışişleri Bakanı Robert Langsing'in ve Yale Üniversitesindeki Sterling kitaplığında bulunan Edward House'un⁵ belgeleridir.⁶ Ancak bu çalışma, 10 yıl gibi geniş bir zaman dilimini belirli sayıda ve seçilmiş arşiv belgelerine dayalı olarak ortaya koymuş ve işgal sonrası dönemin sosyo-kültürel analizlerinin yer aldığı derinlemesine bilgilere yer verilmemiştir. Eser şu haliyle dönemin siyasi gelişmelerinin genel bir panoramasını çizmektedir. Ayrıca kullanılan arşiv belgelerinin çoğunun arşiv numaraları gösterilmediği için eser, bilimsel bir metodolojik çerçeveye oturmamıştır. Amerikan arşiv belgelerine dayalı olarak yazılan bir başka eser ise Orhan Duru'nun kaleme aldığı *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları* isimli eserdir.⁷ İlk baskısı Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları tarafından 2001 yılında yapılan eser, konsolosluk ve yüksek komiserlik raporlarını temel alarak yazılmış ve dönemi aydınlatması

⁴ <https://tr.usembassy.gov/tr/our-relationship-tr/policy-history-tr/io-tr/>; Erişim Tarihi: 06.11.2018, 16.30

⁵ 'Colonel', Edward M. House, Woodrow Wilson'un yakın çalışma arkadaşı olarak, onun siyasi hayatı boyunca yanında yer almış ve önemli görevler üstlenmiş bir kişidir. İkilinin siyasi birliktelikleri üzerine bir çalışma için bkz. Alexander L. George ve Juliette L. George, **Woodrow Wilson and Colonel House, A Personality Study**, Dover Publications, New York, 1964.

⁶ Laurance Evans, **Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)**, Çev: Tefik Alanay, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1972, s. 13.

⁷ Orhan Duru, **Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, 2001, İstanbul.

bakımından yüksek bir değere sahiptir. Ancak Duru'nun çalışması da belgelerin analizine yönelik eksikler içermekte ve bunların transkripsiyonlarının ağır bastığı bir derleme niteliğini aşmamaktadır. Ayrıca belgelerin arşiv dosya/kutu numaraları bu çalışmada da yazılmadığı için referans olarak kullanılmasında güçlükler görülebilir.

Amerikan arşiv belgelerinin Türk tarih yazımında taşıdığı değer, başka birçok eserde de bu tür belgelerin kullanılması sonucunu doğurmuştur. Son dönemde bilhassa makale tarzı çalışmalara sıkça rastlanmaktadır. Bu çalışmayla yakınlık göstermesi açısından Hikmet Öksüz ve İsmail Köse tarafından kaleme alınan “Amerikan Arşiv Vesikalarında Büyük Taarruz”⁸ isimli eser ile Amerikan basınından yararlanmak suretiyle Turgay Bülent Göktürk tarafından kaleme alınmış “Amerikan Basınında İzmir Yangını ve Yangın Sonrasında Durum”⁹ isimli çalışmaları burada zikretmek gerekir. Konsolosluk raporlarının temel alındığı İbrahim Erdal imzalı bir başka çalışma ise “Amerikan Arşiv Belgelerine Göre İzmir’in Boşaltılması ve Rum Göçmenlere Yardım Konusu” başlığını taşımaktadır.¹⁰ İsmail Köse tarafından kaleme alınan, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol’ün Rolü (1919-1927)*¹¹ ile Metin Ayışığı tarafından kaleme alınan *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye’ye Gelen Amerikan Heyetleri*¹² isimli eserler de Amerikan arşiv belgelerinden yararlanmış çalışmalar olarak literatürdeki yerini almışlardır. Ayrıca konumuzla doğrudan ilgili olmamakla birlikte ‘Amerikan Board’ raporlarının da gerek kendisiyle ilgili gerekse de başka başlıktaki çalışmaları destekleyici değerli bilgiler sunduğu ve bu alandaki çalışmalara kaynak teşkil ettiği görülmektedir.¹³

Burada kaleme alınan çalışma ise 2015 yılında TÜBİTAK’ın 2219 kodlu doktora sonrası araştırma bursu ile ABD-Maryland’deki National Archives and Records Administrations’da (NARA) gerçekleştiren çalışmalar sonucu elde

⁸ Hikmet Öksüz, İsmail Köse, “Amerikan Arşiv Vesikalarında Büyük Taarruz”, *Türkiyat Mecmuası*, Cilt: 27, Sayı: 2 (2017), s. 207-238.

⁹ Turgay Bülent Göktürk, “Amerikan Basınında İzmir Yangını ve Yangın Sonrası Durum”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: XII, Sayı: 24 (2012/Bahar), s. 123-147.

¹⁰ İbrahim Erdal, “Amerikan Arşiv Belgelerine Göre İzmir’in Boşaltılması ve Rum Göçmenlere Yardım Konusu”, *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: 6, Sayı: 21 (Bahar 2009), s. 61-73.

¹¹ İsmail Köse, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol’ün Rolü (1919-1927)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2016.

¹² Metin Ayışığı, *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye’ye Gelen Amerikan Heyetleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2004.

¹³ Bu raporların Türkiye’deki tarih yazıcılığında taşıdığı değer için bkz. Özgür Yıldız, “ABCFM (Amerikan Board) Arşivleri’nin Osmanlı-Amerikan İlişkileri Bağlamında Değerlendirilmesi”, *Journal of History School (JOHS)*, Cilt: 27 (Eylül, 2016), s. 519-541.

edilen kaynaklar temel alınarak gerçekleştirilmiştir. Bu kaynak grubu, ABD'nin başta İzmir şehri olmak üzere İstanbul, Atina, Londra ve Paris'teki konsoloslukları ile Mütareke Döneminde ABD Yüksek Komiseri olarak Türkiye'de görev yapan Amiral Mark Lambert Bristol'ün raporlarından oluşmaktadır. Çalışmanın orijinal boyutunu da, makalede değerlendirilen sürecin ABD'ye gönderilen raporlar ışığında okuyucuya sunulacak olması oluşturacaktır. Tespit edildiği kadarıyla İzmir'in işgal altındaki son günleri ile işgalden sonraki ilk dönemini anlatan kaynakların hiç biri Amerikan yetkililerinin gözlemleri sonucu ortaya çıkan bu tür raporları kullanmamışlardır. Dolayısıyla bu çalışma ile amaçlanan; Anadolu'daki Yunan işgalinin son günleri ve bu işgalin yarattığı toplumsal etkileri Amerikan arşiv kaynaklarına dayalı olarak sunmaktır.

1. Yunan İşgali ve Yayılışı

İzmir şehri, Yunan işgaline uğradığı 15 Mayıs 1919 tarihinden itibaren birtakım toplumsal sorunların da odak noktası haline gelmiştir. İzmir, Yunan birliklerinin ve bölgede boy gösteren Rum çeteleri ile Ermenilerin de yer aldığı bir takım yerli halkın Müslüman-Türk ahaliye yönelik zulüm ve öldürmeleri ile adından sıkça söz ettirir hale gelmiştir. Toplumlar arası olumsuzluklar ise işgal öncesinde başlamış¹⁴ ve işgalin sona erdiği döneme dek süregelmiştir. İstanbul hükümetinin çaresizliği ve İngilizlere yönelik teslimiyetçi yapısı, bölgede önceden bir takım önlemler almayı olanaksız kılmış, merkezi hükümetten yardım alamayan halk kendi direniş örgütlerini oluşturmakta gecikmemiştir.¹⁵ Yine de Yunanlıların gerçekleştirdikleri zulümler, İstanbul hükümetinin de dikkatini çekmiştir. 1920 Mart'ının başlarında Babıali'den işgal kuvvetleri komutanlığına iletilen ve İsveç sefareti aracılığıyla elde edilen bir not, Aydın Vilayetinde görülen Yunan şiddetine dikkat çekme amacı taşımaktadır.¹⁶

Türk Kurtuluş Savaşı boyunca hemen tüm gelişmelerin kaydedildiği birçok rapor, çeşitli merkezlerden Washington'a gönderilmiş ve ABD

¹⁴ Nurdoğan Taçalan, **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1970, s. 24-25.

¹⁵ İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti adlı kuruluş, kuruculardan Nail Morali'nin ifadesiyle; "*Mütareke akdinin yedinci günü gayri resmi olarak İzmir'de... kurulmuş*". Nail Morali, **Mütarekede İzmir Olayları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1973, s. 6. Ancak Cemiyetin kuruluş tarihi tartışmalıdır. Bkz. İzzet Öztoprak, **İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2014, s. 15.

¹⁶ **National Archives and Records Administration (NARA), Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey, 1910-1929**, Microcopy No: 363, 767.68/24, İstanbul, 18 Mart 1920.

hükümeti gelişmelerden haberdar edilmiştir. ABD, Paris Barış Konferansı'nda önemli aktörlerden biri olmakla birlikte 1920 yılında başkanlık seçimlerine odaklanmıştır. ABD, o sıralar iki dönemdir başkanlık yapmakta olan ve Avrupa sorunlarına yüksek derecede ilgi duyan Woodrow Wilson'un görev süresi dolacağı için, barış antlaşmalarının ortaya çıkmasında İngiltere ve Fransa'ya göre daha pasif bir tutum takınacaktır. Bununla birlikte başkente ulaşan raporlar aracılığıyla Amerikan Dışişleri Bakanlığı (United States Secretary of State) gelişmelerden güncel olarak haberdar olmuştur. Bu raporlar, Türk bağımsızlık savaşının ne denli güç şartlar altında ve Müttefiklerin gerçekleştirdikleri işbirliğine karşı yaşandığını gözler önüne sermektedir. Atina'daki ABD konsolosluğu tarafından kaleme alınan bir rapor; Fransız, İngiliz ve Yunan hükümetlerinin aralarında bir anlaşma yaptığını, Fransızların Marmara Denizi'nin Avrupa kıyısını, İngilizlerin ise Asya kıyısını tutacaklarını, Yunan ordusunun bir kısmının ise İzmir'in kuzeyinden Marmara Denizine yürüyerek orada faaliyet gösteren 'Kemalist' kuvvetlerin asıl ordu ile bağıni koparmaya çalışacaklarını yazmaktadır.¹⁷ Bu esnada Türkiye'deki Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanlığı yayınladığı bir bildiri ile Yunan kuvvetlerinin işgalci olmadığı ve Paris Barış Konferansındaki Yüksek Konsey (Supreme Council) tarafından göreve çağırıldıkları şeklinde bir hava yaratmaya çalışmaktadır. Nihayetinde işgalci Yunan kuvvetleri, ortaya çıkacak barış antlaşmasının şartlarına saygı duyacaklarını da belirtmiştir.¹⁸ Görüleceği üzere Türk direnişinden rahatsız olan Yunan birlikleri, işgal bölgelerinde yaşanan sıkıntıyı bertaraf etmek adına propaganda yöntemine başvurmuşlar ve Anadolu halkı üzerinde olumlu etki yaratmak amacıyla bir bildiri yayınlamışlardır. Ancak Yunan ilerleyişi boyunca gerçekleşen çarpışmalarda yüzlerce Türk askerinin ölü, yaralı veya tutsak duruma düşmeleri,¹⁹ Anadolu Türk halkında görülen öfkeyi arttırmış ve bu tip propagandaları etkisiz hale getirmiştir.

Amerikan arşiv raporlarının çok sayıda bilgi içerdiği ve bu bilgilerin Milli Mücadele dönemi tarih yazımına önemli katkı yaptığı açıktır. Atina'dan Washington'a gönderilen bir raporda İstanbul'dan Anadolu'ya kaçırılan silah ve mühimmat ile uluslararası politik konularla ilgili bilgilere rastlanmaktadır. İtilaf Devleti donanmalarının denetimine rağmen silahlar ve mühimmatın Marmara Denizi'nin karşısına kaçırıldığı ve İngilizlerin bu durumdan tedirgin oldukları rapor edilmiştir. Aynı rapor, Fransızların 'Kemal' ile anlaşmaya

¹⁷ NARA, 767.68/31, Atina, 30 Haziran 1920 ve ayrıca Balıkesir'in işgali ile Yunan kuvvetlerinin Çanakkale, İngilizlerin ise Karamürsel'e çıktıkları ve Yunan kuvvetlerinin İzmir'in kuzeyinden yürüyüşe geçtiğinden bahseden bir başka rapor için bkz. NARA, 767.68/33, Atina, 2 Haziran 1920.

¹⁸ NARA, 767.68/31, Atina, 30 Haziran 1920.

¹⁹ NARA, 767.68/35, Atina, 5 Temmuz 1920.

hazırladıkları bir esnada, Venizelos'un müttefiklerini Yunanistan'a güvenmeleri konusunda ikna ettiğini ve çok geçmeden söylediklerini gerçekleştirerek İzmir-Bandırma demiryolunun Batısındaki bölgeyi 15 gün içinde Kemalistlerden temizlediğini söylemektedir.²⁰ 8 Temmuz tarihinde gönderilen bu rapor, İstanbul Hükümetinin (Sevr kastedilerek) barış antlaşmasını imzalamadığı takdirde istifa etmek zorunda kalacağından da bahsetmektedir. Bu tip önemli raporların bir kopyasının ABD Başkanı'na da gönderildiği, konsolosluktan telgrafla gelen raporun üstüne basılan "*Copy sent to the President*" mühründen anlaşılmaktadır. Açık bir şekilde ABD, bu raporlar aracılığıyla Türkiye ile olan siyasetini şekillendirmekte ve bu nedenle Başkanın bilgilendirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

Atina, İstanbul ve İzmir'de kaleme alınan raporların 1920 yılı boyunca düzenli olarak Washington'a iletiildiği görülmektedir. Bu raporlarda savaşın tüm şiddeti gözler önüne serilmiş, Yunan işgali Anadolu içlerine doğru genişledikçe bundan zaman zaman her iki tarafın sivil halkının da –Türkler ve Rumlar- zarar gördüğü kayıtlara geçmiştir. Bununla birlikte bilhassa Atina menşeli raporlarda yer bulan toplumsal olaylara dair bilgilerin, -olaylar Anadolu'da gerçekleştiği için- doğrudan bir gözleme dayalı olmaktan ziyade, Yunan resmi makamlarından veya Yunan basınından alınarak servis edildiğini belirtmekte fayda var. Nitekim Atina'daki sabah gazetelerinden alınan haberlere dayalı bir rapor, Türklerin Nazilli'yi boşaltmadan önce şehri ateşe verdiklerini, 20 Rum'u "*katlettiklerini*" ve diğerlerini esir olarak götürdüklerini belirtmektedir.²¹ Şüphesiz gözleme dayalı olmayan ve doğrudan düşman tarafın kaynaklarından elde edilen bu tür bilgilerin çok daha sorgulayıcı yaklaşımlarla değerlendirilmesinde büyük fayda var. Nitekim yakın tarihlerde İstanbul'dan gönderilen bir başka rapor, Türk milli mücadelesi ile ilgili bilgilere ulaşmanın ne derece zor olduğuna dikkati çekmekte ve İstanbul'daki bir söylentiden yola çıkarak duyulan haberlere şüpheyile yaklaşmaktadır. Buna göre; düzenlenen bir suikast sonucu Mustafa Kemal'in yaralandığı, Bekir Sami Bey'in ise öldüğü haberi İstanbul'da yayılmış ve raporda belirtildiğine göre siyasi çevreler bu habere inanmışlar. Ancak olayı rapor eden ABD Yüksek Komiseri Amiral Bristol, İç Anadolu'dan gelen siyasi haberlerin ancak müttefiklerin lehinde olan yazılara ya da Türklerin dışındaki kesime yönelik olumlu propaganda yapanlarına izin verildiğini ve bu tip haberlerin ancak sıkı bir denetim politikası uygulayan

²⁰ NARA, 767.68/37, Atina, 8 Temmuz 1920.

²¹ NARA, 767.68/40, Atina, 13 Temmuz 1920; benzer kaynaklara dayalı bir başka raporda Buldan'ın işgalinden sonra "*Kemalistlerin Hıristiyanları katledecek zamanı bulmasını önlemek için*" gerçekleştirilen harekâttan bahsedilmektedir. NARA, 767.68/40, Atina, 15 Temmuz 1920.

İngiliz-Yunan ittifakından alınabileceğine dikkati çekerek duyulan her habere inanmamak gereğine dikkat çekmiştir.²²

Bu esnada Atina'dan gönderilen raporlarda, Milli Mücadele yıllarında görülen iç isyanlardan da bahsedilmektedir. Demirci'den Kemal birliklerinin çıkarıldığı ve Simav yakınlarında direnişe çabaladıkları ancak başaramadıkları, Kemal'in birliklerinin kalıntılarının dağlara doğru kaçtıkları ve köylere yanasmaya cesaret edemedikleri, buradaki Müslüman köylerinde insafsızca öldürüldükleri rapor edilmiştir.²³ 30 Temmuz 1920 tarihli bu rapordan anlaşıldığı kadarıyla, Kuva-yı Milliyeciler'in, 11 Nisan 1920 tarihinde Şeyhülislam Dürrizade Abdullah tarafından yayınlanan fetvanın²⁴ etkisiyle "insafsızca" katledildikleri ve bu durumun işgalci Yunan birliklerinin işini kolaylaştırdığı açıkça görülmektedir.

Aynı tarihlerde İstanbul'daki Amiral Bristol'den gönderilen bir rapor ise İngilizlerin sabırsızlığını ve Yunan harekâtına yönelik şüphelerin açığa çıktığını göstermekteydi. İngiliz Yüksek Komiserliği üyeleri, Türk milliyetçilerini bastırmak üzere Yunan harekâtını devam ettirme konusunda itiraz etmeye başlamışlardı. Onlara göre Yunan harekâtı, hem Anadolu Hıristiyanlarının hem de Türklerin durumunu daha da zora sokmuş, somut bir sonuç üretmemiş ve geniş bir bölge eşkıyalığa maruz kalmıştır. Yunanlılar ise kibirden kaynaklanan sebeplerle saldırılara devam etme arzusundadırlar.²⁵ Görüldüğü üzere İngilizler, henüz daha Türk düzenli ordusu ile savaşlar başlamamış olmasına karşın Yunan birliklerinin işgal faaliyetinin kendi lehlerine bir sonuç yaratmayacağı endişesine kapılmışlardır. O tarihte İngilizlerin, Sevr Barış Antlaşmasını uygulamak için sabırsızlandıkları ve uzun süren savaşın ardından Anadolu'daki askeri varlığını sona erdirerek birliklerini tahliye etmeyi planladığı düşünülebilir.

İstanbul'dan gönderilen Bristol imzalı bir başka rapor ise Mustafa Kemal'in Meclis Başkanı olarak yaptığı bir konuşmaya yer vererek, Milli Mücadeleyi Ankara'nın zaviyesinden ele alıyor ve satır aralarında "Bu bildirge şu anda Türkiye'de var olan koşulların oldukça adilane bir ifadesidir"²⁶ diyerek Mustafa Kemal'in yaptığı değerlendirmelerin haklılığına işaret ediyordu. Türk Milli Mücadelesinin henüz başlangıç

²² NARA, 767.68/55, İstanbul, 31 Ağustos 1920.

²³ NARA, 767.68/61, Atina, 30 Temmuz 1920.

²⁴ Milli Mücadele Dönemi'nde İstanbul Hükümetlerinin politikaları için Sina Akşin'in üç ciltlik eserinden yararlanılabilir. Dürrizade'nin fetvası için bkz. Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, İç Savaş ve Sevr'de Ölüm**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2010, s. 18.

²⁵ NARA, 767.68/69, İstanbul, 14 Eylül 1920.

²⁶ NARA, 767.68/64, İstanbul, 2 Eylül 1920.

döneminde (2 Eylül 1920) kaleme alınan bu rapor, Milli Mücadelenin - uluslararası bir göz tarafından- haklılığını göstermesi bakımından büyük önem taşıdığı için burada değerlendirilecektir.

Raporda ele alınan ilk husus tarafların ateşkes şartlarına uygun davranıp davranmadıklarına yönelik değerlendirmelerdir. Bristol'e göre İzmir'teki İngilizlere taarruz eden Türkler ile ilgili olarak, ateşkes antlaşmasını bozduklarına yönelik ifadeler gerçekçi değildir. Bu ifade, Müttefikler, Yunanlıları İzmir'e çıkartarak ateşkesi bozdular iddiasından daha adil değildir. Raporda bahsedilen hususlardan bir diğeri nüfus yoğunluğu meselesi olmuştur. Bilindiği gibi nüfus yoğunluğu ilkesi, Paris Barış Konferansı boyunca sınırların tayininde ve işgal bölgelerinin belirlenmesinde temel unsurlardan bir tanesini oluşturmuş ve nitekim İzmir'in işgal kararının ortaya çıkmasında, Yunan Başbakanı Venizelos'un burada birtakım istatistiklerle İzmir'deki nüfus yoğunluğunu Rumlardan yana göstermesi etkili olmuştur.²⁷ Dolayısıyla İzmir ve hinterlandındaki nüfus yoğunluğunun hangi taraf lehine olduğu meselesi, bölgenin kaderini belirleyici unsurlardan bir tanesidir ve Türk Bağımsızlık Savaşının meşruiyeti açısından da büyük öneme sahiptir. Bristol'ün nüfus yoğunluğu ile ilgili gözlemleri rapora şu şekilde yansımıştır:

*"...İngiliz hükümet liderlerinin resmi olarak yaptığı açıklamalarda, Yunanistan mandası altında hak iddia edilen İzmir ve çevresindeki bölgede Rum çoğunluğunun mevcut olduğuna dair açıklamalar gerçeği yansıtmamaktadır. Ayvalık ve diğerleri gibi kıyı kasabalarının bazılarında sakinlerin hemen hepsi Rum'dur. Fakat çevre bölgelerde nüfusun neredeyse hepsi tamamıyla Türk'tür. İzmir şehrinde bile hiçbir yetkili nüfusun çoğunluğunu Rumlardan yana vermeyecektir. İzmir çevresindeki bölgenin iç kesimlerinde nüfus büyük çoğunlukla Türk'tür"*²⁸

Raporda görüleceği üzere Rumlar, kıyı bölgelerdeki birkaç yerleşim merkezinde nüfus yoğunluğuna sahiptir. İç bölgelere girildikçe tersi bir durum söz konusu olmaya başlamıştır²⁹. Nitekim günümüzde dahi baktığımızda,

²⁷ Margaret MacMillan, *Barış Yapanlar, Dünyayı Değiştiren 6 Ay* 1919 Paris Barış Konferansı'nın Hikâyesi, Alfa Basım Yayınları, İstanbul, 2015, s. 654.

²⁸ NARA, 767.68/64, İstanbul, 2 Eylül 1920.

²⁹ Bristol'ün raporunu destekleyici tarzda bilgiler, sonraki dönem çalışmalarında da başka kaynaklar referans gösterilmek suretiyle yer bulmuştur. İzmir'in işgal dönemi ile ilgili yazılmış en önemli eserlerden bir tanesi olan Bilge Umar'ın *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri* isimli çalışmasında, Yunanlıların yalnızca bazı kıyı kasabalarında nüfus yoğunluğuna sahip olduğuna dair bilgiler yer almaktadır. Bilge Umar, **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, 2. Baskı, İzmir,

İzmir ve çevresindeki yerleşim bölgelerinin kıyı kesimlerinde eski Rum kültürünün izlerine daha çok rastlanmakta, iç bölgelere girildikçe bu yöndeki gözlemler azalmaktadır. Bölgedeki nüfus yoğunluğu konusunda değerlendirilmesi gereken önemli bir husus ise işgal döneminin getirdiği baskı ve yıkımdan dolayı bölgedeki Türklerin önemli bir kısmının iç bölgelere göç etmiş olması gerçeğidir. Nitekim bu durum da rapora yansımış, Bristol Yunan işgal kuvvetlerinin yıkıcılığını tüm açıklığıyla kaleme almıştır:

“...Hakikaten Yunan birlikleri yıkılmamış hiçbir ev ya da köy bırakmamışlardı. Tarlalarda bozulan ve çürüyen mahsulleri toplayan hiç kimse görünmüyordu. Türk nüfus evlerini terk etmiş ve Yunanlılardan önce kaçmıştır. Yaklaşık 1500 ile 2000 civarında mülteci Türk Nazilli’de görüldüler³⁰. Uluslararası Soruşturma Komisyonu’nun (International Commission of Inquiry on Smyrna) İzmir hakkındaki raporu Yunanlılar tarafından işgal edilen bölgedeki nüfusun büyük çoğunluğunun Türk olduğunu belirtmektedir. (Paris) Barış Konferansı teknik nedenlerle bu komisyonun raporunu hükümsüz kılmakla beraber soruşturmanın çoğunlukla tarafsız olduğunu belirtti. Bu Komisyon, işgale dair hiçbir gerekçe olmadığından Yunanlıların İzmir bölgesinden çekilmelerini önerdi. O Komisyonun bir üyesi olduğumdan İzmir’in Yunanlılar tarafından işgaline yönelik İngiltere desteğinin hak ve adalete dayanmadığına inancım tam. Dahası Türkiye’ye yönelik operasyonlarla İngiltere ile Yunanistan’ın ortak hareketinin ilkedeki mevcut anarşi ortamını yarattığına inanıyorum.”³¹

Washington’a giden rapor çok açık biçimde Anadolu’da olup bitenlerin İngiliz-Yunan işbirliği ve kötücül planları doğrultusunda ortaya çıktığını belirtmekteydi. İşgallerin ne Rumlara yönelik nüfus yoğunluğu ne de sözde saldırgan Türklere³² karşı Rumları korumakla bir ilgisi vardı. Olup bitenler düpedüz İngiltere’nin desteği ve Yunanlıların eliyle, Türkleri bölgeden iç kısımlara sürme ve Batı Anadolu’daki Türk varlığını ortadan kaldırma

2011, s. 73. Daha erken dönemlerle ilgili çeşitli nüfus istatistiklerinin yer aldığı bir değerlendirme için bkz. Umut Karabulut, **İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2014, s. 154-156.

³⁰ İzmir’in işgali üzerine Türk nüfusun iç bölgelere kaçtığı yönündeki tespiti Süleyman Ferit Eczacıbaşı da anılarında destekler. Yaşar Aksoy, **Bir Kent Bir İnsan, İzmir’in Son Yüzyılı, S. Ferit Eczacıbaşı’nın Yaşamı ve Anıları**, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986, s. 170.

³¹ NARA, 767.68/64, İstanbul, 2 Eylül 1920.

³² Bilindiği üzere bu tez de dönem içerisinde Yunanlılar tarafından sıkça işlenmişti. Bu yönde bir değerlendirme için; Bkz. Umar, s. 74-81.

amacına dayanıyordu. Kaldı ki Bristol raporundan yaklaşık 20 gün kadar önce Sevr Barış Antlaşması imzalanmış³³ ve zaten başta İngiltere olmak üzere İtilaf Devletleri bir an önce bu antlaşmayı uygulama çabası içerisine girmişlerdi. Yunan işgal faaliyetlerinin ve yayılmacılığının bir amacı da buydu.

Raporlarda ele alınan birçok konunun ne kadar gerçekçi olduğu ortadadır. Bu tespiti destekleyecek bir başka rapor ise Türk-Rus ilişkilerinin değerlendirilmesine yönelik yazılmıştır. Bu değerlendirmesinde Bristol Türklerin, Bolşeviklerden yardım istedikleri için kınandıklarına değinerek ulaşabildiği en iyi kaniya dayanarak Türklerin Bolşevik sempatisini olmadığını ve Bolşeviklere katılmak istemediklerine inandığını belirtmiştir. Türk-Bolşevik ilişkilerinde ortaya çıkan durumun, Türklerin Avrupa ve Yunan saldırılarına karşı kendilerini savunmak için son çare olduğunu söyleyerek, şayet Bolşevizm Türkiye'ye sıçrarsa suç çoğunlukla İngiltere ve Yunanistan ile daha az ölçüde Fransa ve İtalya'nın olmalıdır demiştir.³⁴ Bu noktadan sonra Bristol, ABD'nin Bolşevizm karşıtı politikalarına da değinmiş ve şayet ABD Bolşevizme karşıysa muhakkak Türkiye'de izlenen Bolşevizm'i Türkiye'ye sıçratma eğilimindeki mevcut politikaya da karşı olması gerektiğine vurgu yapmıştır.³⁵ Şüphesiz bunun gerçekleşmesi için Türkleri Bolşeviklere iten nedenleri ortadan kaldırmak gerekmektedir.

Raporun son kısımları tarih adına ders alınması gereken ifadelerle doludur. Bristol, Sevr Barış Antlaşması'nı ve Müttefiklerin Türkiye politikalarını değerlendirdiği bu bölümde işgal ve Türklere diz çöktürme yönündeki politikanın ve bunu gerçekleştirmek için Yunanlıları kullanmanın izlenebilecek en kötü politika olduğuna vurgu yapmaktadır. Bristol'e göre Türkler, Yunanlılara ancak (toprakları) fethedilen bir ırk olarak boyun eğecektir. Yunanistan'ın harekâtı ancak işgal olarak görülebilir ve bu ABD'nin savaşa girmesindeki tüm prensiplere ve Başkan Wilson'un 14

³³ Sevr Barış Antlaşması hükümlerine göre İzmir sembolik bir şekilde Osmanlı Devleti'nde kalacak ancak egemenlik hakları Yunanistan'a devredilecektir (Madde 69). 5 yıl geçtikten sonra Yunan Hükümeti, bölgenin Yunanistan'a bağlanması için Milletler Cemiyeti'ne başvurabilecek, Cemiyet plebisit isteme hakkına sahip olacaktır (Madde 83). Sevr Antlaşmasının tam metni için bkz. Seha L. Meray ve Osman Olcay, *Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması, Sevr Antlaşması İle İlgili Maddeler)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1977. Ancak raporda anlatılanların da gösterdiği gibi İzmir'de Rum-Yunan nüfus yoğunluğunu sağlamak için 5 yıla bile gerek kalmayacak, işgalci Yunanlılar ve yerli Rumların taşkınlıkları sonucunda şehirdeki Türk nüfus iç bölgelere göç etmek zorunda kalacaktır.

³⁴ NARA, 767.68/64, İstanbul, 2 Eylül 1920.

³⁵ NARA, 767.68/64, İstanbul, 2 Eylül 1920.

Maddesinde³⁶ (Türkçeye Wilson Prensipleri olarak geçmiştir) belirttiği ilkelere kesinlikle aykırıdır.³⁷ Anlaşılan o ki Bristol, halkların çıkarlarına uygun ve onların isteklerini optimum seviyede göz önünde bulunduran bir antlaşmanın lehinedir. Bu noktada Türk kamuoyunun nabzını da tutmaktadır. Ona göre bir yıl önce İngilizlerin ülkedeki popülaritesi hayli yüksekti. Ancak raporun yazıldığı 1920 Eylül’ünde İngilizler, Yunanlıların yanı sıra muhtemelen en çok nefret edilen insanlardır. Bu gerçek, izlenmekte olan politikanın sonucudur. Bristol’ün raporuna yönelik değerlendirmenin başında da belirtildiği gibi Mustafa Kemal’in Mecliste gerçekleştirdiği nutuk, durumun gerçekliğine işaret etmektedir. Bu nutukta kutsal bir savaşın başlayacağı vaaz edilmektedir. Bristol, bu savaşın olası bulmaktadır ve bu noktada barış antlaşmasındaki koşulların yanlış oluşuna vurgu yapar. Barış imzalanmasına rağmen Yunan kuvvetleri ile işbirliği yapan Müttefik Kuvvetler dışında bu barışı (Türlere) zorla kabul ettirecek hiçbir güç yoktur ve bu kuvvetler Türkiye’yi ancak ülkeyi işgal ederek bastırabilirler. Şimdi önemli olan soru şudur; istenilen bir savaş mı, yoksa barış mıdır? Bir *barış antlaşması* gerçekten müzakere edilmiş midir?³⁸

Bristol, ‘Bir Türk yazsa, ancak bu kadarını yazabilir.’ dedirtecek cinsten bir rapor kaleme almıştır. Bu rapor şüphesiz Türk Milli Mücadelesi’nin ne denli haklı olduğunu ortaya koyan önemli bir uluslararası metindir. Ancak yine de Bristol’ü Müttefiklerine yönelik böylesine eleştirel ifadeler takınmaya zorlayan etken ne olabilir? Bu görüşlerinin ortaya çıkmasında Anadolu’da görev yapan Amerikalı misyonerler veya genel olarak Türkiye’de yaşayan Amerikalıların rolü olabilir. Bu bağlamda Robert Koleji ve Amerikan Kız koleji hocalarının etkisinden bahsedilebilir.³⁹ Ayrıca şüphesiz Anadolu’da yaşanan olayları bizzat gözlemlemiş olması da Türkler lehine olan analizlerinin ortaya çıkışına etki etmiştir. O raporunda, Anadolu’da yaşanan Yunan zulmünü, nüfus yoğunluğunun hangi taraftan yana olduğunu, işgalin Türkler üzerinde yarattığı psikolojik etkileri, işgalin sert ve kanlı yöntemlerle gerçekleşmesinin bölgedeki Hıristiyanların buradaki varlığı açısından da olumsuz sonuçlar yaratacağını, Türklerin Bolşeviklerle ilişkilerini hangi saiklere dayalı olarak gerçekleştirdiklerini ve bu ilişkinin ne gibi sonuçlar doğurabileceğini gayet gerçekçi tespitlere dayalı olarak ortaya koymuştur.

³⁶ 14 Madde’nin Türkçe çevirisi için bkz. Engin Berber, *Türk Dış Politikası Çalışmaları, Cumhuriyet Dönemi İçin Ulusal Rehber*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 152.

³⁷ NARA, 767.68/64, İstanbul, 2 Eylül 1920.

³⁸ NARA, 767.68/64, İstanbul, 2 Eylül 1920.

³⁹ Daha detaylı bilgi için bkz. Heath W. Lowry, “Halide Edip Hanım in Ankara: April 2, 1920-August 16, 1921”, *I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu (Açılış, Konuşmalar-Bildiriler)*, Ankara, 1994, s. 691-710.

Kendisinin de içinde bulunduğu Komisyonun araştırmaları ve bunlara şahitlik edip yerinde gözlemlerde bulunması, Bristol'ün böylesine etkili ve gerçekçi bir rapor yazması sonucunu doğurmuştur. Tüm bunlara ek olarak ileriye dönük olarak gerçekleştirdiği analizlerin de ne derece yerinde olduğu ortadadır. Şu halde ABD'nin, Anadolu'daki karışık durumun nedenleri araştırmak için gönderdiği Komisyon'un başkanlığına Bristol'ü seçmeleri hem ABD hem de Türkler adına gayet yerinde bir tespit olarak görünmektedir.

Yunan işgalinin İzmir'de yarattığı olumsuz etkinin bir başka örneği Yunan Kralı Konstantin'in İzmir ziyareti sırasında yaşananlardır. Yunanistan'da yayın yapan gazetelerde yer alan bilgilere göre Konstantin'in 1921 yılı Haziranında işgal altındaki İzmir'e gerçekleştirdiği ziyaret, yoğun bir halk kitlesi tarafından sevinç gösterileri ile karşılanmış,⁴⁰ Konstantin ise bu durum karşısında çok memnun olmuştur. Ancak Atina'daki Amerikan Konsolosunun, kendi ifadesiyle güvenilir kaynaklardan aldığı bilgiye göre olayların diplomatik yönü farklı gelişmiş; İngiliz, Fransız ve iki İtalyan (raporda bu kişilerin görevlerini tanımlamak için olsa gerek, dipnot yıldızı konulmuş ancak raporun herhangi bir yerine açıklama düşülmemiştir.) Konstantin'in limana gelişinden önce buldukları yeri terk etmişlerdir.⁴¹ Bu tip raporlarda dikkat çeken husus, Washington'a giden belgelerin İzmir, İstanbul, Atina, Londra ve Paris gibi farklı bölgelerdeki konsolosların farklı kaynaklardan beslenen ve farklı gözlemlerine dayalı raporları olmalarına karşın, bu misyonların yereldeki bağlantıları veya olası duygusal kanaatleri sonucunda değil, birbiriyle tutarlı ve nesnel ifadeler olarak karşımıza çıkmasıdır.

2. Yunan İşgalinin Son Günleri

Makalenin bu bölümünde, Yunan işgal kuvvetlerinin 30 Ağustos 1922 tarihinde nihai mağlubiyeti aldıktan sonra, Afyon'dan İzmir'e kadar olan bölgeden geri çekilişleri sırasında geçtikleri yerlerde vuku bulan ve bilhassa İzmir'de meydana gelen olayların Amerikan arşiv belgelerine ne şekilde yansdığına değinilecek ve burada yazılanlar önceden kaleme alınmış çeşitli literatürle mukayese edilecektir.

Bilindiği üzere Türk ordusu, 26 Ağustos tarihinde Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın taarruz emri üzerine hücumu kalkmış, 30 Ağustos tarihinde

⁴⁰ Bilge Umar da bu ifadeyi doğrulamakta, Konstantin'e, Atina'daki uğurlamadan daha görkemli bir karşılama töreni hazırlandığından bahsetmektedir. Bilge Umar, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, s. 230.

⁴¹ NARA, 767.68/111, Atina, 21 Haziran 1921.

nihai zafer elde edilmiştir.⁴² Anadolu'da tutunacak gücü kalmayan Yunan kuvvetleri ise ricatları sırasında Anadolu-Türk halkının belleğinden uzun yıllar çıkmayacak olumsuzluklara yol açmışlardır.⁴³

Yunan ordusunun mağlubiyetiyle ortaya çıkan keşmekeş kısa sürede yalnız bölgedeki Türklerin değil, yabancıların da hayatını tehlikeye atacak bir durum yaratmıştır. İzmir Amerikan Konsolosluğu 2 Eylül 1922 tarihli raporunda bu durumu çarpıcı bir şekilde tarif etmektedir. Yunanlıların askeri durumları, güçlerinin tükenmesi ve moral motivasyonlarının düşmesi üzerine hayli zora girmiştir. Uşak ve Kütahya tahliye edilmiş ve yakılmıştır. Uşak dolaylarında bir Yunan birliği, Türklerin İzmir üzerine ilerlemesini engellemeye çalışmakta, o an için bunu başarmışa benziyorsa da durumun devamlılığı mümkün görünmemektedir. Yunan 3. Ordu birlikleri Eskişehir'de olmakla birlikte kısa sürede burayı tahliye edecekleri ve şehri de yakacakları düşünülmektedir. İzmir'deki Amerikan Konsolosu Horton, kendi düşüncesine göre toplumsal keşmekeşin düzelemeyecek kadar ciddi olduğuna kanaat getirmektedir. Panik Hıristiyan yabancı nüfus ve Rumlar arasında sızramıştır. Bunlar şartlar elverdiği ölçüde ülkeden ayrılmayı denemektedirler. Morali bozuk Yunan ordusunun ise İzmir'e vardığında şehri yakması mümkün görünmektedir ve daha şimdiden askerlerin bu yönde tehditler savurdıkları duyulmaktadır.⁴⁴

Horton'un çok açık bir şekilde ifade ettiği üzere morali bozulan Yunan birlikleri geri çekilişleri sırasında tam bir düzensizlik içerisinde adeta bölgeyi felakete sürüklemekte ve bu durum Türkler arasında olduğu kadar yabancılar ve hatta Rumlar için dahi bir korku unsuru olmaktadır. Elbette ki Rumlar arasında görülen korkunun en büyük nedeni, Yunan ordusunun gerçekleştirdiği zulme karşı, bölgeyi kontrol altına almak üzere olan Türklerin misilleme olarak kendilerine bir kötülük yapma ihtimalinden duydukları endişedir. Konsolos Horton, gelişmeler karşısında İzmir ve çevresindeki Amerikan vatandaşları adına da kaygı duymuştur. Bu nedenle raporunda konsolosluk çalışanlarının ve Amerikan vatandaşlarının korunması adına derhal bir kruvazörün İzmir'e gönderilmesini talep etmiştir.⁴⁵

Amerikan Dışişleri Bakanlığında İzmir'e gönderilen cevap gecikmemiş, Konsolosun taleplerine cevap verilmiştir. İzmir'deki Amerikalıların

⁴² Yine Amerikan arşiv kaynaklarına dayalı olarak Büyük Taarruz zaferinin değerlendirildiği bir çalışma için bkz. Hikmet Öksüz, İsmail Köse, "Amerikan Arşiv Belgelerinde Büyük Taarruz", *Türkiyat Mecmuası*, Cilt: 27, Sayı: 2 (2017), s. 207-238.

⁴³ Bu konuda ayrıntılı bir çalışma için bkz. Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi, İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923*, Atatürk Araştırma Merkezi, 2. Baskı, Ankara, 2006.

⁴⁴ NARA, 767.68/274, İzmir, 3 Eylül 1922.

⁴⁵ NARA, 767.68/274, İzmir, 3 Eylül 1922.

güvencesi ile ilgili konularda Amiral Bristol⁴⁶ yetkilendirilmiş ancak bölgede Amerikan kruvazörü⁴⁷ bulunmadığı için Amerikalıların can ve mallarını korumak için destroyer(ler) gönderileceği belirtilmiştir. Ancak telgrafta Konsolosun bir konuya dikkati çekilmiş, savaş gemilerinin Amerikalıların korunması için gönderildiği ve herhangi bir askeri ya da politik gösteride yer almaktan kaçınılmasının açıkça anlaşılması istenmiştir.⁴⁸ Görüldüğü üzere Birleşik Devletler, savaşın sona ermek üzere olduğu bir dönemde taraf tutmak ya da Yunanistan'ın yanında görünüyormuş izlenimi vermektense sonuçları kestirilemeyecek birtakım konularda angajmana girmekten kaçınmışlardır. Aslında Konsolosluğun yardım talebinin iletildiği metinde dahi gönderilmesi istenen deniz taşıtının askeri değil, sivil işler için kullanılan bir kruvazör olması dikkatle belirtilmiştir. ABD'nin savaşa müdahil olmamak konusunda gösterdiği hassasiyet, Yunanlıların o dakika mağlup durumda olmalarından kaynaklandığı gibi toplumsal şiddetin ve ölümlerin yüksek düzeyde seyrediyor olmasıyla da ilgili görünmektedir.

Konsolos Horton'un bölgedeki durumun ciddiyetine yönelik kaygılarını haklı çıkaracak gelişmeler sonraki birkaç gün boyunca da artarak devam etmiştir. Amiral Bristol tarafından İzmir'deki Konsolosluğa ulaşan bir rapora göre Yunan geri çekilişi ve Türk ilerleyişi devam ettikçe Uşak ile İzmir arasında kalan bölgedeki halkın büyük sıkıntılar yaşadığı da gözlenmekteydi. Üstelik bunlar yalnızca Yunan ordularının zulmüne maruz kalmış Türkler değil, aynı zamanda Türklerin tepkisinden çekinen yerli Rumların da oluşturduğu çok büyük bir kitleyi içermekteydi. Nitekim 4 Eylül günü yerel saatle öğle sularında yazılan bu raporda İzmir'e yönelik mülteci göçünün yoğunluğundan bahsediliyor, bu durumu ifade etmek için "...mülteciler İzmir'e dökülüyor..." ifadesi kullanılıyor ve şehirde giderek artan panik halinden bahsediliyordu.⁴⁹ Bristol'un raporunda dikkat çeken hususlardan bir tanesi, Amerikan Hükümetini, Yunanlıların sorunsuz bir şekilde Anadolu'dan tahliye edilmelerinin sağlanması için Ankara Hükümeti ile müzakereye davet etmesi olarak görünmektedir. Bristol bunu, insanlık ve Amerikan menfaatleri için istemekte ve şayet bu gerçekleşirse isyan halinde ve morali bozuk Yunan

⁴⁶ Amiral Bristol'un Türkiye'de görevlendirilmesi ile ilgili detaylar hakkında bkz. Hikmet Öksüz ve İsmail Köse, **ABD Yüksek Komiseri Amiral Bristol'un Rapor ve Savaş Günlüklerinde Ermeni Meselesi (1919-1927)**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Trabzon, 2015, s. 19-20.

⁴⁷ Diplomatik metinde, bir savaş gemisi olan kruvazör anlamını karşılayan "cruiser" ifadesi kullanılmış olmakla birlikte sonraki yazışmalarda biz bunun sivil amaçlı bir gemiyi işaret ettiğini anlıyoruz. Nitekim "cruiser" in sözlük anlamlarından biri de kamaralı büyük tekne olarak görünmektedir. <http://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/cruiser>. 22.11.2018; 12.25.

⁴⁸ NARA, 767.68/274, Washington, 5 Eylül 1922.

⁴⁹ NARA, 767.68/276, İzmir, 4 Eylül 1922.

ordusunun eylemlerinden kaynaklanacak şekilde İzmir'in yıkılmasının önüne geçilebileceğini de düşünmektedir.⁵⁰ Anlaşılan Bristol, savaşın en yıkıcı hale ulaştığı ve sivil kitleleri de yoğun olarak etkilediği dönemde, daha büyük acıların yaşanmasının önüne geçmek için hükümetinden arabulucu rolü oynamasını istemektedir. Elbette ki iki yüzü keskin bıçak misali, gelişmelerin önüne geçilmediği takdirde –ki o tarihe dek Yunan çekilişi kan dökerek devam etmekteydi- bu durumdan her iki toplum da zararlı çıkacak ve önceden de belirtildiği gibi meydana gelebilecek hadiselerin dramı, sonraki kuşakları da etkileyecek biçimde toplumlar arası öfke kültürünün yerleşmesine zemin hazırlayacaktır.⁵¹ Bilindiği gibi Bristol'ün öngörülerini ne yazık ki haklı çıkmış, ne ABD ne de bir başka güç sağduyulu davranıp olayların önüne geçememiş ve Türk-Yunan toplumları arasındaki karşılıklı güvensizlik iklimi on yıllar boyunca devam etmiştir.

Bristol'ün arabuluculuk talebine yanıt çok geçmeden gelmiş ve Amerikan Dışişleri Bakanlığı, Amerikan Hükümetinin daha fazlasını yapmaya eğilimi olmadığını söylemiştir. Üstelik “*gönüllü arabuluculuk*” rolünü üstlenmekten kaçınmak bir yana, İzmir'deki Amerikan vatandaşlarının can ve mal güvenliğinin sağlanması için destroyer göndermekten daha fazlasının yapılmayacağı da belirtilmiştir.⁵²

Türk ordularının İzmir'e varmalarından önce Anadolu'da bunlar yaşanırken, suyun öte yanında, Yunanistan'da yaşananlara da Atina Amerikan Konsolosunun kayıtları incelenerek göz atılabilir. İzmir'deki Yunan işgalinin sona ermesinden birkaç gün önce, 6 Eylül tarihinde yazılan rapora göre Yunanlılar hala İngiliz hükümetinin kendi lehlerine duruma müdahale edebileceği konusunda umut beslemektedir. Bu esnada “Küçük Asyalı” mülteciler Yunanistan'a ulaşmaya başlamışlardır. Ekonomik durum ciddidir. Yunan Hükümeti, ülkede bulunan Kızıl Haç yetkililerine Küçük Asya ve Trakya'daki olayları araştırmaları için olanaklar sunmayı teklif etmiştir.⁵³ Rapordan anlaşıldığı üzere Bristol'ün korkuları gerçekleşmekte, Yunanlıların boşalttığı bölgelerdeki Rumlar da çeşitli sıkıntılara maruz kalmaktadırlar.

Yunan Hükümeti, kendi soydaşlarının maruz kaldığı sıkıntılarla ilgili araştırma teklifinde bulunadursun, Fransa'nın başkenti Paris'te yazılan bir rapor, Anadolu'daki Yunan zulmünden bahsetmekteydi. Paris Amerikan Konsolosunun Fransız Dışişleri Bakanlığından aldığı bilgiye göre Anadolu'da

⁵⁰ NARA, 767.68/276, İzmir, 4 Eylül 1922.

⁵¹ Pelin Böke kitabında canlı mülakatlara dayanarak işgalin son günlerinde yaşananları tanıkların ağzından nakletmiştir. Pelin Böke, *İzmir 1919-1922, Tanıklıklar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2006, s. 154-190.

⁵² NARA, 767.68/267, Washington, 5 Eylül 1922.

⁵³ NARA, 767.68/290, Atina, 6 Eylül 1922.

içler acısı bir durum yaşanmaktaydı. Tümüyle bozguna uğrayan Yunan ordusu geri çekilirken bölgeyi ateşe veriyor, yağmıyor ve katlediyordu. Bu gelişmeler karşısında karamsarlığa düşen Fransız Dışişleri, Yunanlıların ordularını gemilere bindirip bindirmeyeceklerinin bile belirsiz olduğu bir ortamda daha fazla katliam yaşanmasından korkmaktaydı. Yaşananların Türkler iyice öfkelenirdiği ve artık kesinlikle uzlaşmaz olacaklarının düşünüldüğü belirtilmekteydi.⁵⁴

Tüm bu olan bitenler şehrin sosyolojik yapısında da hızlı bir değişime yol açmaktaydı. Rumların geri çekildiği bölgelerde, bilhassa İzmir şehrinde hızlı bir Türk yerleşiminin gelişmekte olduğu gözleniyordu.⁵⁵ Elbette ki bu nüfusun bir kısmının, Yunan işgalinin başladığı 1919 Mayıs'ından itibaren iç bölgelere çekilen ve şimdi şehre geri dönen Türk nüfustan oluştuğu tahmin edilebilir.

Bu esnada, şehrin karşı karşıya kaldığı birçok yeni problem de ortaya çıkmaktaydı. Yunan yönetiminin sona ermek üzere oluşu nedeniyle ortaya çıkacak kısa süreli otorite boşluğunda nasıl davranılması gerektiği, mültecilerin durumları, şehrin güvenliği, Amerikan vatandaşları ile onlara ait gayrimenkuller ve emtianın nasıl korunacağı gibi sorular, tüm açıklığıyla cevaplanmayı beklemekteydi. Çok geçmeden, İzmir Amerikan Konsolosluğu, *Conditions in Smyrna* başlıklı bir rapor sunarak hem Washington'a bu gibi durumlar karşısında nasıl bir pozisyon alması gerektiğini sormuş, hem de kentin o an ve yakın gelecekteki panoramasını ayrıntılı bir şekilde çizerek çok değerli bilgileri sonraki kuşaklara aktarmıştır.

Konsolosluk öncelikle İzmir'de bulunan Amerikan vatandaşlarının ve çıkarlarının korunması için deniz kuvvetleri aracılığıyla acil yardım talebini iletmıştır. Bunun ardından bilgi kaynaklarının neler olduğunu ve güvenilirlik derecesini tahlil eden bilgiler paylaşmıştır. Buna göre; İzmir ve civarında kesin bilgi etmek güçtür ancak iç kesimlerden gelen İngiliz ve Amerikan firmalarının temsilcileri ve olayların görgü tanığı olan diğer Amerikalılardan öğrendiği bilgileri paylaşmaktadır.

Raporun bölge ile ilgili bilgi sağlayan ilk kısmı Yunan askeri durumuna yöneliktir. Afyon bölgesinde bulunan Yunan ordusunun büyük kısmı dağılmış ve merkezi kuvvetlerden ayrılan binlerce asker tek tek veya gruplar halinde İzmir'e sürüklenmektedir. Bölgenin ana yerleşim merkezleri (Eskişehir, Kütahya, Uşak, Manisa, Alaşehir, Aydın ve Nazilli) yakılmış ve büyük ölçüde tahrip olmuştur. Bunlar 35-100 bin nüfuslu yerleşimlerdir. Türk ordusunun bir kısmı Alaşehir bölgesinde, ana ordu ile birleşmek için beklemektedir.

⁵⁴ NARA, 767.68/291, Paris, 6 Eylül 1922.

⁵⁵ NARA, 767.68/291, Washington, 8 Eylül 1922.

Demiryolunun çoğu geri çekilen Yunan askerleri tarafından tahrip edildiğinden, (Yunan) piyade(sî)nin İzmir'e ulaşması büyük olasılıkla on ila yirmi gün gecikecektir.⁵⁶ Raporda belirtildiği ve başka kaynaklar ile çalışmalarda da görüleceği üzere Yunan ordusu ricat ettiği bölgenin tamamında yıkım ve imha faaliyetlerine girişmiştir. Bu durum, gerek bahse konu, gerekse de diğer Amerikan belgelerinde açık bir biçimde ifade edilmektedir.

Raporun sonraki bölümünde sivil halkın durumu değerlendirilmektedir. Elbette tahmin edileceği üzere gerek Rum gerekse de Türk halkın durumunun çok kötü şartlar dâhilinde olduğunun kayda geçtiğini belirtmek gerekir. Büyük nüfuslu sahil kasabalarına ve İzmir'e akın eden sivil nüfus arasında büyük ve yaygın bir paniğin hâkim olduğu görülmektedir. Bu esnada bölgeyi terk eden Rumlar yanlarına ancak taşıyabildikleri kadar mal almaktadırlar. İzmir üzerindeki baskı, bu mültecilerden bir kısmının Sakız veya Midilli Adasına kaçmasıyla biraz azalmıştır. Bu esnada çoğu Türk olan 50 bin kişi sefil bir vaziyette kilise avluları, camiler ve hatta kaldırımlarda uyumaktadırlar.⁵⁷ Anlaşılan savaş ve işgal sonrasının yarattığı yıkım bölgede tüm çıplaklığıyla hissedilmektedir.

Eylül ayının 8'inde Konsolos Horton imzasıyla İzmir'den gönderilen bir telgrafta, Türk kuvvetlerinin ertesi akşam veya bir gün sonra sabah İzmir'e varacaklarının tahmin edildiği belirtilmekte ve 'Kemalist' asker veya sivil otoriteyle ilişkilerin ne şekilde olması gerektiği sorulmaktaydı.⁵⁸ Bu yanıtta Washington'dan gelen cevap Türk birliklerinin İzmir'e girdiği gün olan 9 Eylül tarihinde İzmir Amerikan Konsolosluğuna iletildi. Cevapta; Amerikan Hükümetinin Küçük Asya'da var olan rejimi tanımadığı belirtilmekte ancak yine de Amerikan konsolosunun pratik nedenlerden ötürü resmi olmayan bir şekilde görevinde kalması istenmekteydi. Bununla birlikte bu görev bir konsolos olarak değil, İstanbul'daki Yüksek Komiserliğin bir temsilcisi olarak sürdürülecek, Konsolos Yardımcısı İmbrie'de Ankara'da aynı statüde olmak kaydıyla görevde bulunacaktı. Ayrıca gerektiği hallerde her iki konsolosluk görevlisinin statülerinin, (Türk yetkililer kastedilerek) yerel yönetimlere hatırlatılması gerektiği belirtilmiş, zorluklar çıktığı takdirde Dışişleri Bakanlığının yanı sıra İstanbul'daki Yüksek Komiserliğin de durumdan haberdar edilmesi istenmiştir.⁵⁹ Görüldüğü üzere Amerikan Hükümeti, henüz siyasi ve askeri atmosferin keşmekeş olduğu bir ortamda yeni Türk Hükümeti ile doğrudan temas kurmak ve onu resmi olarak tanımaktan kaçınmış,

⁵⁶ NARA, 767.68/391, İzmir, 7 Eylül 1922.

⁵⁷ NARA, 767.68/391, İzmir, 7 Eylül 1922.

⁵⁸ NARA, 767.68/296, İzmir, 8 Eylül 1922.

⁵⁹ NARA, 767.68/296, Washington, 9 Eylül 1922.

ilişkilerini bir alt düzeyde temsil etmeye gayret etmiştir. Bilindiği üzere Birleşik Devletler Hükümeti, Türk zaferinden ve hatta cumhuriyetin ilanından sonraki süreçte Ankara’da resmi bir elçilik açmaktan uzun süre imtina edecek, ilk elçi Joseph Grew 1927 yılında göreve başlayacaktır.⁶⁰

Türk birliklerinin İzmir’e gireceği süreçte şehirde neler olup bittiğine dair ayrıntılı raporlar, ortaya çıkan ortamın bilhassa sivil toplum için hiç uygun olmadığını ortaya koymaktaydı. Durumun son derece ürkütücü boyutlara ulaştığını belirten bir rapor, Yunan birliklerinin panik halinde cepheden ve iç kısımlardaki işgal bölgelerinden İzmir’e doğru aktıklarından bahsediyordu. Bu esnada İzmir’deki sivil toplumda beliren en büyük korku, Yunan birliklerine çekilme emrinin verildiği andan Türk otoritenin düzeni sağlayacağı zamana dek ortaya çıkabilecek şiddet olayları olarak görülmekteydi. Nitekim Yunan subayları birçok defa şehri yakma tehdidinde bulunmuşlardı. Bunun gerçekleşme ihtimali yüksekti çünkü o esnada Aydın ve Nazilli, bölgeden çekilen Yunan birlikleri tarafından yakılmıştı. Henüz daha 6 Eylül tarihinde bu korkutucu olasılık üzerine Amerikan, İngiliz, Fransız ve İtalyan konsolosları, Yunan Savaş Bakanı Theodokis’e telgraf çekerek İzmir’in yakılmayacağı ve yağmalanmayacağına dair güvence istediler. Ancak buna bir karşılık alındığı kayıtlarda görünmemekte. Yunan birlikleri Türk kuvvetlerinin İzmir’e girmesinden bir gün önce, 8 Eylül Cuma akşamı şehri terk ettiler. Şehrin Yunan yönetimi de aynı günün akşamı saat 22.00’de resmen sona erdi. Bu esnada Müttefiklerin şehrin yönetimini ele aldıkları görülmüştür. 9 Eylül günü Müttefik konsoloslar, şehrin teslim olmasını ayarlamak için Kasaba’da (Turgutlu) Mustafa Kemal Paşa ile buluşmayı planlamışlardır.⁶¹ Görüldüğü üzere Yunan geri çekilişi tam bir kargaşa yaratmakta, şehrin ve sivil toplumun zarar görme olasılığına yönelik kaygılar en düzeyde seyretmektedir. Bu keşmekeş içerisinde İngilizler kadın ve çocukları geri çekmiş, üç Birleşik Devletler destroyeri İzmir’e gelmiştir.

Şehirdeki Yunan birliklerini çekilişi esnasında Yunan güçleri için en önemli isim olan Yüksek Komiser⁶² Aristidis Stergiadis, İngilizlere ait *Iron Duke* isimli bir geminin güvertesine bindirilerek güvence altına alınmıştır. Aynı esnada Yunan genel karargâhı da İzmir’den Çeşme’ye nakledilmiştir. Çeşme ile Sakız Adası arasındaki yakınlık düşünüldüğünde en güvenli kaçış noktası olarak Çeşme’nin belirlenmesi Yunanlılar açısından akla yatkın

⁶⁰ John (Joseph) Grew, **İlk ABD Büyükelçisinin Türkiye Hatıraları**, Yenigün Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 69-81.

⁶¹ NARA, 767.68/297, İstanbul, 9 Eylül 1922.

⁶² Yunan Yüksek Komiserliği, 10 Ağustos 1920 tarihinde Sevr Barış Antlaşması’nın imzalanması üzerine isim değiştirmiş ve “Yunan İdaresi” olarak anılmaya başlanmıştı. Engin Berber, **Sancılı Yıllar, İzmir 1918-1922**, Ayraç Yayınları, Ankara, 1997, s. 306.

görünmektedir. Aynı raporda Mudanya'dan gelen bilgiler de Bursa'nın yanma olasılığına ve Yunanlıların şehri boşaltmasının son derece muhtemel olduğuna işaret etmekteydi.⁶³

Nihayetinde 9 Eylül sabahı 11.30'da Türk süvari birlikleri kusursuz bir sıra halinde İzmir'e girdiler⁶⁴. Bu olay Türkler arasında coşkuyla karşılanmış, yerel halkın heyecanı yüzünden vuku bulan bazı taşkınlıklar dışında ciddi bir olay olmamıştır. İstanbul'un, İzmir'e göre nispeten daha sakin olduğu ve Müttefiklerin burayı kontrol altında tuttıkları anlaşılmaktadır. İzmir'deki Yakınoğu Yardım Derneđi ve Kızıllaç temsilcilerinden bilgi alan Amiral Bristol, şehirdeki mültecilerin durumunu gıda ihtiyacı yönünden ele almak zorunda kalmıştır. Bristol'ün ulaştığı bilgilere göre yaklaşık 150 bin kişilik mülteci grubunun yüzde 20'sinin yardıma ihtiyaç duyduğu, gıda stoklarının tümü şehre deniz yoluyla ulaştığı için tahminen bir hafta içerisinde bu stokların azalacağını bildirilmektedir. Şayet deniz yolu tekrar ulaşım açılmazsa 750 bin kişinin açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalma ihtimali vardır. Şehri terk eden Yunanlılar gıda stoklarını yakmamış ancak onları ağızları açık bir şekilde halka dağıtmışlardır. Bu nedenle erzaklar parçalara ayrılmış ve anlaşılabilir ihtiyaca çözüm getirememiştir. Tüm bunların üstüne Yunan Hükümeti, mültecilerin tahliyesi için herhangi bir eylemde bulunmamıştır. Bu durumda dahi Amerikan yardım kuruluşları dışında halka yardımcı olan bir başka kuruluş yoktur. Yunan birliklerinin şehirden düzensiz bir şekilde çekilmesi, var olan karışıklık ortamını arttırmışa benzemektedir. Gerçekten de Türk kuvvetlerinin kontrolü ele alacakları zamana dek yaşanan olaylar her türlü olumsuz sonucu doğurabilecek bir zemin üzerinde ilerlemektedir. Bu ortam içerisinde Türk güçleri ile temasa geçen Yakınoğu Yardım Derneđi ve Kızıllaç yetkilileri, General Mürsel Paşa ile geçen görüşmelerinde kendisinden şehrin iki gün içerisinde tamamen kontrol altına alınacağı ve hiçbir risk olmadan şehre malzeme akışının temin edileceği sözünü almışlardır.⁶⁵ Amerikan yardım kuruluşları ve onlarla bağlantı halinde olan Amiral Bristol, şehirdeki tüm önemli gelişmeyi Washington'a rapor ediyor ve Birleşik Devletler İzmir'deki ortama insani açıdan müdahale eden tek büyük devlet olarak belirliyordu.

İzmir'de bu gelişmeler yaşanırken Yunanlıların Anadolu macerasına atılmasına sebep olan ve onları destekleyen bir başka büyük devlet İngiltere'nin, gelişmeleri nasıl karşıladığı da Amerikalılar tarafından değerlendiriliyor ve Londra'daki Amerikan elçisi tarafından başkentlerine

⁶³ NARA, 767.68/297, İstanbul, 9 Eylül 1922.

⁶⁴ NARA, 767.68/304, İzmir, 11 Eylül 1922.

⁶⁵ NARA, 767.68/302, İstanbul, 10 Eylül 1922.

rapor ediliyordu. İngiliz kabinesinde Yakın Doğu (Türkiye) sorununun ele alındığı bir toplantıdan sonra burada değerlendirilen bilgilere ulaşan Amerikan konsolosluğu, İngilizlerin, Yunanistan'ın her durumda Küçük Asya'yı tahliye etmesi gerektiğine inandığını ancak bunun panik olmadan gerçekleşmesini umut ettiğini belirtmektedir. Türkiye'deki Hıristiyan azınlıkların korunmasının İngiliz Başbakanı açısından önemli bir sorun olduğu ancak boğazların durumunun daha büyük bir önemle değerlendirildiği söylenmektedir. Britanya açısından savaşın tek büyük başarısı Boğazların bağımsızlığı (kendisine bağlı olma durumu kastediliyor) olarak değerlendirilmekte ve bu konuda Türklere herhangi bir taviz vermesi beklenmemektedir. Bu esnada Türkiye, Batı Trakya üzerinde hak iddia etmektedir.⁶⁶ Bu durum Türk-Bulgar sınırının yeniden çizilmesine yol açacağı için bundan büyük ölçüde rahatsızlık duyacak olan Sırbistan ve Romanya'nın muhalefetiyle karşılaşılacağından Fransa'nın bu konuda Türkleri desteklemeyeceği düşünülmektedir.⁶⁷ Londra'dan alınan bu raporu, Türkiye'den gönderilen bir başka rapor da destekliyordu. Bizzat Amiral Bristol'un, güvenilir bir kaynaktan edindiği bilgiye göre Britanya Yüksek Komiserliği, 8 Eylül tarihinde müttefik meslektaşlarına milliyetçi zafer (Türk zaferi) nedeniyle Britanya'nın Yakın Doğu politikasının değişmediğini bildirmiş ve Boğazları tutmak için gerekirse milliyetçilerle savaşacak takviye bir kuvvet göndermeye hazır olduğunu kaydetmiştir.⁶⁸ Anlaşılan İngiltere Yunan mağlubiyetiyle birlikte Sevr Antlaşması hükümlerinin artık ortadan kalktığı gerçeğini kabullenmekte ancak hâlihazırda elinde tuttuğu Boğazlar ve İstanbul mıntıkasını bırakmak istememektedir.

İzmir'in Türk denetimine geçmesinin ardından şehirdeki disiplinin de sağlanmaya yüz tuttuğu gözlenmiştir. İstanbul'dan gönderilen Amiral Bristol imzalı ve 13 Eylül tarihli bir rapor, şehirdeki gelişmeleri gözler önüne seriyordu. İstihbarat subayı ve İzmir'de bulunan bazı Amerikalı muhabirlerden güvenilir bilgiler alan Amiral Bristol, Türk birliklerinin sevk ve idaresini olağanüstü iyi, disiplinlerini kusursuz bulmuş ve onları teçhizat bakımından eksiksiz olarak tanımlamıştır. Bununla birlikte pazarların yağmalanmasının askerlerin suç ortaklığı ya da en azından subayların rızasıyla gerçekleştiğini belirtmiş ve Ermeni mahallelerinde bir takım ölümlerin olduğunu kayda geçirmiştir. Ancak şehre girişleri esnasında Türk birliklerine ateş açılmasına, Ermeni ve Yunan siviller tarafından üç kez

⁶⁶ Malumdur ki Batı Trakya'da Türk hâkimiyeti isteği, bölgede kurulan Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kararlarında da yer almıştır. Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi, İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe**, 1. Kitap, Bilgi Yayınevi, 4. Baskı, Ankara, 2013, s. 133.

⁶⁷ NARA, 767.768/303, Londra, 9 Eylül 1922.

⁶⁸ NARA, 767.68/306, İstanbul, 11 Eylül 1922.

bombalanmalarına rağmen hiçbir katliam gerçekleştirmediklerine dikkat çekilmiştir. Amerikan kurumlarındaki görevliler buradaki subaylarla sorunsuz bir işbirliği içerisindeyler.⁶⁹ Bristol'un raporunda belirttiği üzere savaşın en şiddetli anında dahi Türk birlikleri düzensiz davranışlardan kaçınmış, sivil halka zarar vermemeye azami ölçüde dikkat etmişlerdir.

Türk birliklerinin Rumlara ve diğer kesimlere yönelik olumsuz bir tutumu görünmemekle birlikte, savaşın doğasından kaynaklanan yıkım, İzmirli Türkleri, göç eden Rum mültecileri ve hatta Türk ordusunu fazlasıyla etkilemiştir. Bir başka raporunda Bristol, mülteci durumunun ürkütücü boyutlarda olduğunu ve bunlara hiçbir yardımın gelmediğini belirtmiştir. Hiçbir yiyeceği olmayan ve yiyeceğe ulaşma şansı da yok denecek kadar az olan 300 bin kişilik mülteci grubu şehre dağıtılmıştır. Dikkat çekici nokta, açlık tehlikesinin şehirdeki Türkler ve Türk ordusu için de söz konusu olmasıdır. Raporda Türk ordusunun yarı pişmiş arpalarla beslendiğine dikkat çekilmiştir. Bu esnada son Yunan birlikleri de Çeşme'den ayrılarak Anadolu'yu tahliye etmişler ancak Rumların bölgeden geri çekilme süreci devam etmektedir. Mudanya mültecilerinin durumu da İzmir'dekiler kadar kötüdür. Yaklaşık 40 bin mülteci yemek, su ve barınaktan mahrumdur. Rodos'a gerçekleşen bazı tahliyeler de mültecilerin bu sorununa çözüm getirmemiştir.⁷⁰ Geri çekilen Yunan ordusu tümüyle ülkeyi yıkmaktadır. Rumlar, kendilerini terk eden Yunanlılara kızgındır ve Bristol'e göre Yunanlıların geri çekilirken takındıkları tutum, Rumlarına ileride evlerine geri dönmelerini engelleyen bir durum oluşturabilir⁷¹. Bristol'un bu tahmini gerçekleşecek, Anadolu'daki büyük Rum kitlelerin burada barınması ileriki dönemde artık mümkün olmayacaktır.

Bilindiği gibi İzmir'de 14 Eylül tarihinde büyük çaplı bir yangın çıkmış ve bilhassa kıyı kesimindeki bölgeleri etkisi altına alarak İzmir tarihinin en trajik olaylarından birisinin yaşanmasına yol açmıştır. Bu büyük ve önemli gelişme de Bristol tarafından İstanbul Amerikan Konsolosluğu aracılığıyla Dışişleri Bakanlığı'na iletilmiştir. Bristol, İzmir'deki Amerikalı yetkililerden aldığı bilgiye göre şehrin yandığını, Amerikan vatandaşlarının ise Konsolos Horton'un sorumluluğunda *Simpson* adlı bir gemi ile Atina'ya

⁶⁹ NARA, 767.68/316, İstanbul, 13 Eylül 1922.

⁷⁰ Yunan işgalinden sonra çok sayıda Türk'ün de, o dönem İtalyan yönetiminde bulunan Rodos Adası'na iltica ettiklerini görmekteyiz. Bunlardan biri de konuyu hatıratında belirten İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti'nin kurucularından Nail Moralı'dır. Bu da gösteriyor ki aslında iki halkın kaderi de birçok konuda olduğu gibi can güvenliklerini sağlayacak güvenli bir yer arayışı noktasında kesişmektedir. Nail Moralı, **Mütarekede İzmir**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2002, s. 114.

⁷¹ NARA, 767.68/316, İstanbul, 13 Eylül 1922.

gönderildiklerini belirtmiştir.⁷² Henüz olayın sıcaklığından olsa gerek Amerikan raporunda yangınla ilgili herhangi bir ayrıntıya yer verilmemiş, yalnızca Amerikan vatandaşlarının can güvenliğinin sağlandığına yönelik bir bilgi Washington'a iletilmiştir.

Ancak Bristol'ün bir gün sonraki raporunda yangın ile ilgili detaylara ve kendisinin bu konudaki kanaatine de rastlanmaktadır. Ona göre Türkler, Hıristiyan azınlık sorununu çözmek için İzmir'i, Türk kesimi haricinde yakmışlardır. Üstelik şimdi de İstanbul'a saldırı hazırlığı içerisindeyler.⁷³ Bristol'ün şu ana dek kaleme aldığı tüm raporların aksine bu raporda Türklere yönelik bir itham söz konusudur. Ona göre Türkler, İzmir'deki Hıristiyan azınlık sorununu ortadan kaldırmak ve bu kesimi göçe zorlamak için İzmir'in Gayrimüslim kesimini yakmışlardır. Rapor, henüz daha yangın devam ederken 15 Eylül günü öğle saatlerinde yazılmıştır. Dolayısıyla aceleye gelmiş bir takım kanaatler barındırdığı düşünülebilir. Ayrıca Bristol, Türklerle ilgili olumlu kanaat bildiren birçok raporunda bizzat kendisi gözlemci olmuş ancak bu raporu, İzmir'deki gözlemcilerin kendisine ilettiği bilgiler üzerine kaleme alınmıştır. Nitekim Bristol'ün, Türk kuvvetlerinin İstanbul'a hücum edeceklerine yönelik kanaati de isabetli bir tahmin olmaktan uzaktır.

Sonuç

Türk Milli Mücadelesine yönelik tarih yazımını ülke dışındaki kaynak grupları ile desteklemek tarihçilik alanındaki çalışmalara önemli katkılar sağlamaktadır. Ülke içerisindeki birçok orijinal belge, pek çok tarih yazımının olmazsa olmazlığına işaret etmekte ancak belirli noktalarda 'monolog' bir anlatım sunduğu için bazen yetersiz kalmaktadır. Çeşitli ülkelerin konsolosluk raporları bu kısırlığı giderecek önemli kaynak gruplarıdır. Osmanlı Devletinin 19. yüzyılı, gelişmiş liman kentlerinde konsoloslukların faaliyet gösterdiği bir süreci içermektedir. Türk Milli Mücadelesinin nihayete erdiği İzmir şehri de başka birçok konsolosluk gibi Amerikan konsolosluğuna ev sahipliği yapmıştır. Bu sayede Anadolu'da yaşananları farklı bir gözle izleme olanağına sahip olmaktadır. Bu çalışmanın en önemli ve orijinal boyutunu da bahsedilen raporlarda sunulan bilgiler oluşturmuştur. Bu bilgiler, daha önce hiçbir çalışmada gözlemlenmeyen türdedir. Anadolu'daki Yunan işgalinin yarattığı faciyanın yaşandığı bölgedeki Türk, Rum ve daha başka toplulukların maruz kaldıkları acıların tüm detayları bu raporlarda gözler önüne serilmiştir.

⁷² NARA, 767.68/319, İstanbul, 14 Eylül 1922.

⁷³ NARA, 767.68/321, İstanbul, 15 Eylül 1922.

Çalışmanın orijinal sonuçlar üreten bir başka boyutu da Türkiye dışındaki Amerikan konsoloslarının yazdıkları raporların değerlendirilmesi olmuştur. Atina, Londra ve Paris'ten Washington'a gönderilen ve Türk Milli Mücadelesiyle ilgili bilgiler taşıyan bu raporlar da döneme dair tarih yazımında ilk kez değerlendirilmiştir. Bu raporlar, buldukları ülkelerin Türkiye'deki gelişmelere nasıl baktıklarını belirten kıymetli bilgileri de içerdiğinden çalışmanın önemini arttırmıştır. Çalışma boyunca yurtdışında yazılan raporların, Türkiye'de yazılanlarla mukayesesine de özen gösterilmiş, Washington'a her iki merkezden gönderilen bilgilerin tutarlı olup olmadıkları anlaşılmasına çalışılmıştır. Elde edilen sonuç, bu bilgilerin genelde tarihsel gerçekliğe uygun düştüğüdür. Amerikalı konsoloslardan yurt içinde olanların gözlemleri isabetli, yurt dışında olanların bilgi alma kaynağı ise genelde güvenilirlerdir.

Konsolosluk raporlarının dikkat çektiği en önemli unsurlardan bir diğeri, İzmir'deki Yunan işgal idaresinin sona ereceği zaman dilimi içerisinde, Amerikan yardımları dışında bir başka devletin (bilhassa Rum) mültecilere yardıma kalkışmamış olmasıdır. Hâlbuki bilindiği gibi Yunan ordusunu İzmir'e çıkartan asıl güç İngiltere'dir. Ancak raporlarda çok açık bir biçimde belirtildiği üzere İngilizler ve Fransızlar, böyle bir uğraş içerisine girişmemişlerdir. Amerika'nın durumu ise Birinci Dünya Savaşına savaşı bitirmek amacıyla girme perspektifi ve Başkan Wilson'un 8 Ocak 1918'de açıkladığı '14 Madde' ile ilgilidir.

Bu çalışma göstermektedir ki Türk Milli Mücadelesi tümüyle meşru bir zemin üzerinde yürümüş, Milli Mücadele yılları içerisinde gerçekleşen hadiseler Türkiye'nin haklı davasından kaynaklanan faaliyetler olarak tarihteki yerini almıştır. Bundan sonra belki de yapılması gereken; günümüzde ulaşılabilir seviyede olan tüm konsolosluk raporlarını değerlendirip halen gün yüzüne çıkmamış bir takım bilgileri okuyucuyla buluşturmak ve Türk Milli Mücadelesinin toplumsal boyutuna da dikkat çekmek olmalıdır.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

National Archives and Records Administration (NARA), Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey, 1910-1929, Microcopy No: 363, 767.68/24, İstanbul, 18 Mart 1920.

NARA, 767.68/31, Atina, 30 Haziran 1920.

NARA, 767.68/33, Atina, 2 Haziran 1920.

NARA, 767.68/35, Atina, 5 Temmuz 1920.

- NARA, 767.68/37, Atina, 8 Temmuz 1920.
NARA, 767.68/40, Atina, 13 Temmuz 1920.
NARA, 767.68/40, Atina, 15 Temmuz 1920.
NARA, 767.68/61, Atina, 30 Temmuz 1920.
NARA, 767.68/55, İstanbul, 31 Ağustos 1920.
NARA, 767.68/64, İstanbul, 2 Eylül 1920.
NARA, 767.68/69, İstanbul, 14 Eylül 1920.
NARA, 767.68/111, Atina, 21 Haziran 1921.
NARA, 767.68/267, Washington, 5 Eylül 1922.
NARA, 767.68/274, İzmir, 3 Eylül 1922.
NARA, 767.68/276, İzmir, 4 Eylül 1922.
NARA, 767.68/290, Atina, 6 Eylül 1922.
NARA, 767.68/291, Paris, 6 Eylül 1922.
NARA, 767.68/391, İzmir, 7 Eylül 1922.
NARA, 767.68/291, Washington, 8 Eylül 1922.
NARA, 767.68/296, İzmir, 8 Eylül 1922.
NARA, 767.68/296, Washington, 9 Eylül 1922.
NARA, 767.68/297, İstanbul, 9 Eylül 1922.
NARA, 767.68/303, Londra, 9 Eylül 1922.
NARA, 767.68/302, İstanbul, 10 Eylül 1922.
NARA, 767.68/304, İzmir, 11 Eylül 1922.
NARA, 767.68/306, İstanbul, 11 Eylül 1922.
NARA, 767.68/316, İstanbul, 13 Eylül 1922.
NARA, 767.68/319, İstanbul, 14 Eylül 1922.
NARA, 767.68/321, İstanbul, 15 Eylül 1922.

2. Kitaplar

- Aksoy, Yaşar; **Bir Kent Bir İnsan, İzmir'in Son Yüzyılı, S. Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Anıları**, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986.
- Akşin, Sina, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, İç Savaş ve Sevr'de Ölüm**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2010.
- Ayışığı, Metin; **Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2004.
- Berber, Engin; **Sancılı Yıllar, İzmir 1918-1922**, Ayraç Yayınları, Ankara, 1997.
- _____ **Türk Dış Politikası Çalışmaları, Cumhuriyet Dönemi İçin Ulusal Rehber**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.
- Böke, Pelin; **İzmir 1919-1922, Tanıklıklar**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2006.
- Çelebi, Mevlüt; **İtalyan Arşiv Belgelerinde Anadolu'da Yunan Mezalimi (1919-1922)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010.

- Duru, Orhan; **Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, 2001, İstanbul.
- Evans, Laurance; **Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)**, Çev: Tefvik Alanay, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1972.
- George, Alexander L. and George, Juliette L.; **Woodrow Wilson and Colonel House, A Personality Study**, Dover Publications, New York, 1964.
- Grew, John (Joseph); **İlk ABD Büyükelçisinin Türkiye Hatıraları**, Yenigün Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- Karabulut, Umut; **İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2014.
- Köse, İsmail Köse; **Türk-Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'ün Rolü (1919-1927)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2016.
- MacMillan, Margaret; **Barış Yapanlar, Dünyayı Değiştiren 6 Ay 1919 Paris Barış Konferansı'nın Hikâyesi**, Alfa Basım Yayınları, İstanbul, 2015.
- Meray, Seha L. ve OLCAY, Osman; **Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması, Sevr Andlaşması İle İlgili Maddeler)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1977.
- Moralı, Nail; **Mütarekede İzmir Olayları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1973.
- _____ **Mütarekede İzmir**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2002.
- Öksüz, Hikmet ve Köse, İsmail; **ABD Yüksek Komiseri Amiral Bristol'ün Rapor ve Savaş Günlüklerinde Ermeni Meselesi (1919-1927)**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Trabzon, 2015.
- Öztoprak, İzzet; **İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2014.
- Şimşir, Bilal N.; **İngiliz Belgeleri İle Sakarya'dan İzmir'e (1921-1922)**, Bilgi Yayınevi, 2. Baskı, Ankara, 1989.
- Taçalan, Nurdoğan; **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1970.
- Turan, Mustafa; **Yunan Mezalimi, İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923**, Atatürk Araştırma Merkezi, 2. Baskı, Ankara, 2006.
- Turan, Şerafettin; **Türk Devrim Tarihi, İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe, 1. Kitap**, Bilgi Yayınevi, 4. Baskı, Ankara, 2013.
- Umay, Bilge; **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, 2. Baskı, İzmir, 2011, s. 73.

Yavuz, Bige; **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri, Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.

3. Makaleler

Erdal, İbrahim; “Amerikan Arşiv Belgelerine Göre İzmir’in Boşaltılması ve Rum Göçmenlere Yardım Konusu”, **Karadeniz Araştırmaları**, Cilt: 6, Sayı: 21 (Bahar 2009), s. 61-73.

Göktürk, Turgay Bülent; “Amerikan Basınında İzmir Yangını ve Yangın Sonrası Durum”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi** Cilt: XII, Sayı: 24 (2012/Bahar), s. 123-147.

Lowry, Heath W.; “Halide Edip Hanım in Ankara: April 2, 1920-August 16, 1921”, **I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu (Açılış, Konuşmalar-Bildiriler)**, Ankara, 1994, s. 691-710.

Öksüz, Hikmet ve Köse, İsmail; “Amerikan Arşiv Belgelerinde Büyük Taarruz”, **Türkiyat Mecmuası**, Cilt: 27, Sayı: 2 (2017), s. 207-238.

Yıldır, Özgür; “ABCFM (Amerikan Board) Arşivleri’nin Osmanlı-Amerikan İlişkileri Bağlamında Değerlendirilmesi”, **Journal of History School (JOHS)**, Cilt: 27 (Eylül, 2016), s. 519-541.

4. İnternet Kaynakları

<https://tr.usembassy.gov/tr/our-relationship-tr/policy-history-tr/io-tr/>; Erişim Tarihi: 06.11.2018, 16.30

<http://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/cruiser>. 22.11.2018; 12.25.

EKLER

Ek-1

Con 7869-20

21/55

MAIL BUREAU UNITED STATES HIGH COMMISSION
No. 2
1ST 30 1920
Dept. of State

**American Embassy
Constantinople**

2 September, 1920.

The Honorable,
The Secretary of State,
Washington D.C.

Department of State
SEP 1 1920 WP
DIVISION OF
NEAR EAST AFFAIRS

Enclosure: Copy in translation of the Proclamation issued by Moustafa Kemal, the President of the National Assembly, Angora, 19 July, 1920. (Con. 7750-20).

Sir:

The enclosure is forwarded for the information of the Department.

This proclamation is a rather fair statement of the conditions that now exist in Turkey. The accusations against the Allies are fairly well justified. The claim that the Turks broke the Armistice by attacking the British at Ismid is not more just than the claim of the Turks that the Allies broke the Armistice when the Greeks were landed in Smyrna. It will be noted that when the Turks attacked the French in Cilicia there was no claim that the Armistice had been broken. The war that the Turkish Nationalists waged against the French in Cilicia could have been claimed as a breaking of the Armistice on the part of the Turks much better than the claim that the attack on Ismid was against the Armistice. Later reports have developed the fact that the so-called National Forces around Ismid were principally bandits. It has still further developed that these bandits were made up of bands of Greeks as well as Turks, and this information comes from British sources.

In spite of statements publicly made by leaders of the British Government that there is a majority of Greeks in the district around Smyrna that was to be claimed under the mandate of Greece, this is not a fact. In some of the coast towns like Aivaluk, and others, the inhabitants were practically all Greeks, but in the surrounding country the population was almost entirely Turkish. Even in the City of Smyrna the best authorities would not give a majority of the population as Greeks. In the interior of the district around Smyrna the

74748/44
FEB 25 1921

Birleşik Devletler Yüksek Komiseri Amiral Bristol tarafından kaleme alınan ve Türkiye lehine ifadelerle dolu 2 Eylül 1920 tarihli rapor.

Ek-2

TELEGRAM RECEIVED.

*Letter to Mr. Fowler
VHL 7. E. Peltier
9/14/22
file*

*September 15 1922
Tel. to Constantinople
8/11/22
m/s*

*Letter to Red Cross
9/11/22
m/s*

FROM *Telephoned message
in quotations to Fowler, Sept 11/22
dtd.*

Gray

Constantinople

Dated Sept. 10, 1922.

Recd. 6:15 P.M.

INDEX BUREAU

767,68/302

INDEX BUREAU

DEPARTMENT OF STATE

SEP 11 1922

DIVISION

NEAR EASTERN AFFAIRS

SEP 15 1922

Division of

Political and Economic Information

Secretary of State,

Department of State

Washington, D. C.

173, September 10, 5 P.M.

Smyrna occupied by Mustafa Kemal. Constantinople

comparatively tranquil and Allied authorities apparently have situation well in hand. Some minor disorders last night due to intense enthusiasm and excitement local population.

Following from Near East Relief and Red Cross representatives at Smyrna repeated for the Department's information. "Refugees estimated at 150,000 at present about 20 per cent need sporadic assistance, expected in week, food supply will be desperate as all food supplies reach city by sea. As imports have ceased, unless immediately reopened, entire population of 700,000 face starvation. All necessary supplies here except food, therefore flour and milk will be most needed. No other relief work under way contemplated except American Committees. Greeks did not burn their supplies but threw them open to population; these stores therefore dissipated. No evacuation of refugees by Greek Government, therefore only those able to secure

SEP 15 1922

SEP 15 1922

162/13

İzmir'in Türkler tarafından geri alınışını bildiren rapor.

Ek-3

CLASSIFICATION CANCELED
Authority: Letter 1-8-58
By: H. J. Anderson, State Dept.

This cable was received in the Department's Confidential Code

TELEGRAM RECEIVED.

FROM
INDEX BUREAU London

Dated Sept. 9, 1922.
Recd. Sept. 9, 9:50 P.M.

SEP 14 1922
SEP 11 1922
SEP 11 1922

DEPARTMENT OF STATE
DIVISION OF NEAR EASTERN AFFAIRS

Secretary of State,
Washington, D. C.

394, September 9, 2 P.M. Urgent and strictly confidential.

I learn from a person who was present that the chief topic discussed at the recent cabinet meeting was the Near Eastern situation. It was felt that Greece would eventually have to evacuate Asia Minor in any case but it had been hoped that this would be carried out without panic. The protection of the Christian minorities was a point which the Prime Minister had very much at heart but more important still was the question of the straits. The freedom of the latter he considered the greatest single achievement of the war and under no circumstances would Great Britain consider any concession to Turks in that region. As regards Constantinople the British position was that as the Greeks had been warned off the same attitude should be adopted towards Kemalists. In this connection I was told that Lloyd George was greatly incensed at King Constantine's empty gesture against Constantinople for which it seems he detached two divisions from the essential theater of war in Anatolia and was therefore largely to blame for the present debacle.

167.68/303
INDEX BUREAU

SEP 11 1922
DIVISION OF NEAR EASTERN AFFAIRS

File.

İzmir'in Kurtuluş Günlerinde Londra'da Kaleme Alınmış Bir Rapor